

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

DIAGNOSIS OF THE LEVEL OF DEVELOPMENT OF COGNITIVE ACTIVITY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Стаття присвячена одній з актуальних проблем – розвитку пізнавальної активності учнів початкової школи. Підбрано, модифіковано та апробовано діагностичні методи щодо виявлення у дітей молодшого шкільного віку пізнавальної мотивації, спрямованості інтересів, допитливості, чутливості до нового і невідомого, здатності до ймовірного прогнозування. Представлено результати емпіричного дослідження визначення рівня розвитку пізнавальної активності учнів другого класу із застосуванням діагностичних методик.

Виявлено, що діти з високим рівнем розвитку пізнавальної активності уважно слухають інструкцію до діяльності, одразу сприймають завдання і прагнуть виконати їх в повному обсязі. У цих учнів яскраво виражена потреба в діяльності, добре розвинений пізнавальний інтерес. Школярі активно застосовують наявні знання, при вирішенні поставлених або виникаючих проблем діють впевнено та невимушено.

Школярі з середнім рівнем розвитку пізнавальної активності у процесі діяльності виявляють позитивне ставлення до запропонованих завдань. Прагнення до розумової напруги, досягнення об'єктивного результату присутнє, але ступінь самостійності у виконанні завдань дещо нижчий, ніж на попередньому рівні. Школярі відчувають задоволення від успішно і правильно виконаної роботи, але не виявляють бажання продовжувати пізнавальну діяльність за межами встановленого часу.

Учні з низьким рівнем розвитку пізнавальної активності проявляють зацікавленість діяльністю на початку. Спостерігається часте відволікання, відсутність прагнення до подолання виникаючих перешкод. Пізнавальна активність формальна, носить ситуативний характер, спрямована не на зміст завдання, а на реалізацію власної програми дії. Здійснювана ззовні допомога тільки на певний період часу активізує пізнавальний інтерес дитини. В цілому чітко виражено нейтральне ставлення до прийняття завдань, їхнього змісту та отримання результату.

Ключові слова: діагностичні методики, діти молодшого шкільного віку, пізнавальна активність, рівень розвитку допитливості, пізнавальна мотивація.

The article is devoted to one of the topical problems - the development of cognitive activity of primary school students. Diagnostic methods for identifying motivation, orientation of interests, curiosity, sensitivity to the new and unknown, the ability to probable prediction in primary school children have been selected, modified and tested. The results of an empirical study determining the level of development of cognitive activity of second grade students using diagnostic techniques are presented.

It was found that children with a high level of development of cognitive activity listen carefully to the instructions of the activity, immediately accept the tasks and try to finish them completely. These students have a strong need of activity, well-developed cognitive interest. Students actively apply existing knowledge, act confidently and at ease in solving given or raising problems.

Students with an average level of development of cognitive activity in the process of activity show a positive attitude to the suggested tasks. The desire for mental effort, achievement an objective result is present, but the degree of independence in performing tasks is slightly lower than at the previous level. Students are satisfied with the successful and correctly done work, but do not show a desire to continue cognitive activities outside the stated time.

Students with a low level of development of cognitive activity show interest in the activity at the beginning. There is a frequent distraction, lack of desire to overcome emerging obstacles. Cognitive activity is formal, situational in nature, aimed not at the content of the task, but at implementing its own program of action. External assistance activates the child's cognitive interest only for a certain period of time. In general, a neutral attitude to the acceptance of tasks, their content and results is clearly expressed.

Key words: diagnostic methods, primary school students, cognitive activity, level of curiosity development, cognitive motivation.

УДК 373.3-043.84:303.44
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/44/2.4>

Новосельська Н.Т.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка

Кохан М.С.,

студентка I курсу магістратури
факультету педагогічної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти особливої актуальності набуває проблема пізнавальної активності молодших школярів. Завдання сьогodнішньої початкової школи – формувати у дітей молодшого шкільного віку інтерес до пізнання навколишнього світу, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності, уміння ставити та вирішувати проблеми; розвивати кожну дитину як неповторну індивідуальність [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій
Проблема пізнавальної активності молодших школярів знайшла своє відображення у нормативних

документах: Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту»; Концепції «Нова українська школа», Державному стандарті початкової освіти. Теоретичні засади пізнавальної активності представлені у працях І. Беха, В. Лозової, М. Марусинець, О. Савченко, О. Скрипченко. У педагогічному аспекті проблему розвитку пізнавальної активності обґрунтовували такі вчені, як Н. Бібік, Н. Ганошенко, Л. Ніколенко, Г. Щукіна, В. Юркевич. Результати дослідної діяльності вищезазначених фахівців були основоположними у розробці концептуальних засад нашого дослідження [1–4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний інтерес дослідників до різних аспектів пізнавальної активності, можна стверджувати, що проблема потребує подальших наукових розвідок. Не применшуючи здобутків учених щодо окресленої проблеми, вважаємо за доцільне більш детально розглянути у науковому дискурсі проблему розвитку пізнавальної активності молодших школярів.

Формулювання цілей статті. Підібрати, модифікувати та апробувати діагностичні методики для виявлення рівня розвитку пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження проводилось на базі 2-Д класу середньої загальноосвітньої школи I–III ступенів міста Києва. У дослідженні взяли участь 30 учнів.

Для виявлення рівня розвитку пізнавальної активності молодших школярів були підібрані та модифіковані діагностичні методики, що дозволяють визначити компоненти пізнавальної активності: пізнавальну мотивацію, спрямованість інтересів, допитливість і пошукову активність.

Першою проводилась **методика «Бесіда»**, яка дозволяє визначити у дитини наявність пізнавальної мотивації, спрямованість її інтересів [3, с. 8–9].

Хід проведення. Дитині задається наступний перелік питань.

1. У які ігри любиш грати? Чому?
2. У що частіше граєш? Чому?
3. Чи є улюблена іграшка?
4. У які ігри ти з нею граєш?
5. Чим любиш займатися удома? А в дитячому саду?
6. Яке заняття подобається? Чому?
7. Чи любиш ти розглядати (читати) книги?
8. Чи є вдома тварини? Які?
9. Чи доглядаєш ти за ними?

Усі відповіді фіксувались, а згодом проводився їх аналіз. Наявність пізнавальної мотивації

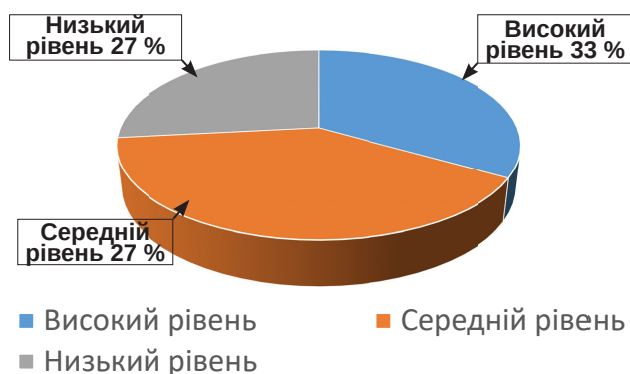

Рис. 1. Рівень розвитку пізнавальної мотивації в учнів 2-го класу на констатувальному етапі дослідження

оцінювалась за змістом відповідей на запитання 5, 6, 7, 9. Ці запитання спрямовані на виявлення того, чим дитина любить займатися вдома, у школі, яким заняттям надає перевагу і чому, які книги любить читати, які ігри грати тощо.

Результати дослідження за методикою «Бесіда» представлені у вигляді діаграми на рисунку 1.

З діаграми видно, що 10 осіб показали високий рівень пізнавальної мотивації, що становить 33 %: такі діти мають пізнавальний мотив, активно відповідають на запитання.

Назарій А. розповів, що на вихідних до нього часто приходять друзі, щоб пограти у їхню улюблену гру «Монополію», у якій беруть участь двоє і більше учасників: «Гра дозволяє нам позмагатися у кого краще проявляються математичні здібності. Переможцю у винагороду ми готуємо приз у вигляді малюнка, а моя мама для нас усіх готує свій фірмовий яблучний пиріг».

Лія Л. повідомила: «Мені подобається читати книжки. Я вважаю, що читання – дуже цікава справа. Особливо люблю читати на канікулах, коли є час. Мені надзвичайно подобається слухати історії головних героїв, як добро врешті-решт перемагає зло. Книжка – мій справжній друг».

Віктор Н. зазначив, що його улюблене заняття – це конструктор LEGO: «Мені дуже подобається будувати з маленьких цеглинок різноманітні споруди і транспорт – будинки, автостоянки, кораблі, літаки».

«Я люблю малювати драконів, створювати щоразу нових і нових персонажів, але найбільше мені подобається колекціонувати свої роботи. Я мрію стати художником і відкрити свою галерею. Мої батьки говорять, що я впевнено йду до своєї мрії», – поділилася Аліса К.

«У мене є вдома домашній улюбленець – це кіт. Його звали Лео. Після занять у школі, ми з Лео граємо дуже часто. У котика є різні м'ячики, і всякі м'які іграшки. Також я завжди за ним доглядаю: годую, купаю, розчісую і граюся. Я дуже люблю свого улюбленця Лео» – доповів Мікаїл.

Середній рівень показали 12 осіб, що становить 40 %: учні виявляли позитивне ставлення до запитань, однак відповіді неповні, фрагментарні.

Низький рівень визначено у 8 осіб, що становить 27 %: в учнів майже відсутня пізнавальна мотивація та інтереси.

Методика № 2 «Казка» (Н. Ганошенко, В. Юркевич) спрямована на визначення рівня розвитку допитливості [2].

Хід проведення. Дитині пропонують послухати казку, з умовою, що необхідно вибрати одну казку з чотирьох: про сливу, яблуко, грушу або

манго (фейхоа) (останній об'єкт повинен бути незнайомий дитині). Дитину запитують, яку казку вона хоче послухати.

Обробка даних. Фіксується, чи обирає дитина казку про манго (фейхоа) або хоча б запитує дорослого, що це таке, навіть бажаючи послухати казку про знайомий об'єкт. Передбачається, що інтерес до казки про незнайомий об'єкт вказує на високий рівень розвитку допитливості.

Високий рівень – дитина відразу робить вибір або ставить питання про невідомий фрукт, а потім вибирає казку про невідомий фрукт.

Середній рівень – дитина може поставити питання про невідомий фрукт, але вибирає казку про відомий фрукт.

Низький рівень – дитина вибирає казку про відомий фрукт.

Результати дослідження за методикою «Казка» представлені у вигляді діаграми на рисунку 2.

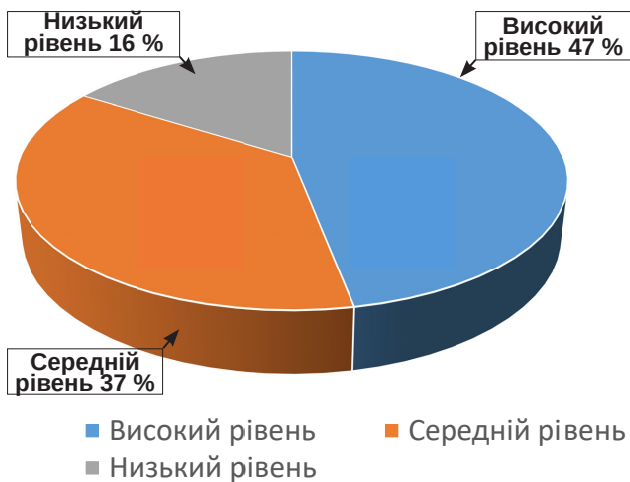

Рис. 2. Рівень розвитку допитливості в учнів 2-го класу на констатувальному етапі дослідження

Високий рівень розвитку допитливості виявлений у 14 учнів, що становить 47 % – діти обрали казку про невідомий фрукт.

Середній рівень розвитку допитливості – у 11 учнів, що становить 37 %. Учні запитували про невідомий фрукт, але обрали казку про відомий фрукт.

Низьким рівнем допитливості володіють 5 учнів, що становить 16 %. Учні одразу обрали казку про відомий фрукт.

Методика № 3 «Запитати і вгадати» (П. Торренс) спрямована на виявлення рівня допитливості, чутливості до нового і невідомого, здібності до ймовірного прогнозування [4].

Матеріали. Картинки із зображенням якої-небудь ситуації.

Хід проведення. Дитині пропонується поставити питання до зображення, а також спробувати вгадати, що передувало цій ситуації (її причини) і що станеться далі (наслідки).

Обробка даних. Фіксується формулювання і кількість запитань, у тому числі тих, що відбивають здатність дитини вийти за межі зображеної на картинці ситуації. Це дає підстави для визначення рівня допитливості. Дані конкретної дитини зіставляються з середніми показниками досліджуваної групи. Висунення дитиною гіпотез відносно причин і наслідків подій свідчить про наявність здатності до ймовірного прогнозування.

Діти по черзі розглядали чотири картинки, на яких зображені їхні ровесники у різних ситуаціях.

Результати дослідження за методикою «Запитати і вгадати» представлені у вигляді діаграми на рисунку 3.

Рис. 3. Рівень розвитку допитливості, чутливості до нового і невідомого, здібності до ймовірного прогнозування в учнів 2-го класу на констатувальному етапі дослідження

Згідно з результатами діаграми, високий рівень виявлено у 12 осіб, що становить 40 %. Ці учні допитливі, чутливі до невідомого, мають здібності до ймовірного прогнозування. Вони всебічно аналізують картину, аргументують причину виникнення ситуації та передбачають подальший розвиток подій.

Середній рівень розвитку допитливості виявлено також у 12 учнів (40 %). Ці діти поставили меншу кількість запитань (4–6), їм було складно визначити причину виникнення ситуації на картинці, однак, легко передбачити, що станеться потім.

Низький рівень мають 6 осіб, що становить 20 % учнів. Учні поставили 1–3 запитання; дітям було важко визначити причину виникнення та передбачити наслідки змалюваної на картинці ситуації.

Після проведення 3-х методик дослідження рівня розвитку пізнавальної активності учнів 2-д класу, вважаємо за необхідне узагальнити результати у зведену гістограму. Узагальнені результати представлені на рисунку 4.

Відповідно до гістограми, можемо зробити висновки, що високий рівень пізнавальної активності мають 12 школярів, що становить 40 %, середній рівень – 12 учнів (39 %) і низький рівень властивий 6 (21 %) учням. Дані результати діагностики, отримані на констатувальному етапі, можуть бути орієнтиром для стартової оцінки рівня розвитку пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку.

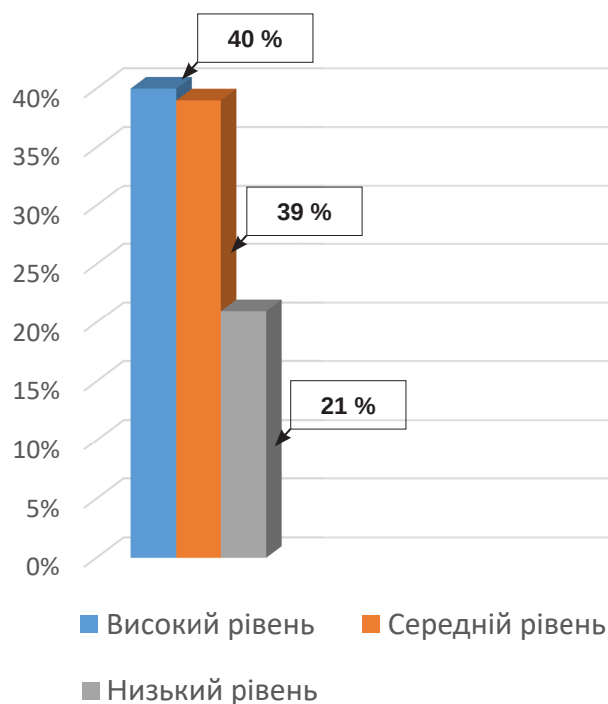

Рис. 4. Рівень розвитку пізнавальної активності в учнів після проведення трьох методик на констатувальному етапі дослідження

Висновки. Проведене дослідження дозволило визначити рівні розвитку пізнавальної активності учнів другого класу. Виявлено, що діти з високим рівнем розвитку пізнавальної активності зосереджені, зацікавлені у процесі і результаті діяльності. Відволікання від процесу діяльності у них незначні або відсутні, а утруднення ситуацій тільки підсилюють їхню активність. Від запропонованої допомоги вони відмовляються або приймають мінімальну, проявляючи прагнення до самостійного вирішення завдань.

Учні з середнім рівнем розвитку пізнавальної активності у процесі діяльності зосереджені, проявляють допитливість, прагнення досягти результату, однак, пізнавальний інтерес не відрізняється стабільністю та стійкістю проявів. Заохочення або досягнення успіху на проміжних етапах діяльності підвищують активність школярів. При зіткненні з труднощами може проявлятися безпорадність, потреба у сприянні дорослого.

Школярі з низьким рівнем розвитку пізнавальної активності потребують значної допомоги зовні, спрямування уваги зі сторони дорослого. Поставлена вчителем мета завдання певним чином організовує активність учнів – вони намагаються виконувати дії відповідно змісту конкретної діяльності, разом з тим, їхні дії не відрізняються продуктивністю, прагнення до отримання правильного результату не проявляється.

Наступні дослідження доцільно спрямувати на розробку та апробацію педагогічних умов розвитку пізнавальної активності учнів початкової школи засобами медіатехнологій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>. (дата звернення: 07.02.22).

2. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. Харків : ОВС, 2000. 164 с.

3. Марусинець М. Розвиток пізнавальної активності : психологічні умови та дидактичні засоби. *Дошкільне виховання*. 1999. № 12. С. 7–9.

4. Ярченко Л.П. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів шляхом упровадження елементів інтерактивних технологій у навчально-виховний процес. *Початкове навчання та виховання*. 2015. № 12. С. 2–4.